

بررسی نقش اجتماعی معلم در ایجاد رابطه معلم و شاگرد

محمد حسینی نیک^۱، زینب خدری^۲، فاطمه درجی^۳

^۱استاد دانشگاه فرهنگیان یاسوج

^۲دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان یاسوج

^۳دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان یاسوج

نویسنده مسئول:

محمد حسینی نیک

مجله علمی پژوهش در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی (سال هفتم)
شماره ۲۴ / تابستان ۱۴۰۰ / ص ۵-۱

چکیده:

از آنجا که نقش اجتماعی معلم در ایجاد رابطه مثبت معلم و شاگردانش اثر دارد، در این مقاله تربیت اجتماعی و فرهنگی فراگیران، تسهیل/کنترل ارتباط فراگیران با یکدیگر، ارتباط مثبت معلم با افراد جامعه، ارتباط مثبت معلم با دانش آموزان، رعایت آداب و رسوم اجتماعی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. روش پژوهش: توصیفی- کتابخانه ای می باشد.

کلید واژه ها: نقش اجتماعی، معلم، ارتباط مثبت، دانش آموزان.

مقدمه:

مردم برای موفق شدن در زندگی نیاز دارند که به خوبی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. اولین و مهمترین شیوهی ارتباط، گفتوگو است. گفتوگو همان گفت و شنود میباشد. در واقع از طریق ارسال و دریافت پیام ارتباط برقرار میشود. پی امها گاهی به روش کلامی مانند سلام کردن و گاهی غیرکلامی مانند لبخند زدن بیان میشوند. پیامهایی که از یک طرف بین دانش آموزان با هم و از طرف دیگر بین معلم و دانشآموز رد و بدل میشود از اهمیت به سزایی برخوردار است. همچنین، معلمان معمولاً معمولاً برای برقراری نظم در کلاسهای مدارس دچار مشکل هستند. مهم-ترین گفتمان معلمان و دانشآموزان در کلاسهای موفق پس از برقراری نظم، ارائه بازخوردهای کلامی، غیرکلامی، اصلاحی و تشویقی به پاسخهای دانشآموزان از سوی معلم و همکلاسیهاست. معلمان هر دو گروه در کنشهای روانشناسانه و اخلاقی دچار مشکل هستند، یعنی نسبت به دانشآموزان ضعیف و دارای مشکلات رفتاری، سوگیرانه رفتار میکنند و تخصص و آگاهی لازم را برای برخورد مناسب با این قبیل دانشآموزان ندارند. فرایند کلاس درس میتواند بر دانشآموزان با مشکلات رفتاری اثر تعدیلکنندگی داشته باشد. گاهی در کلاسهای درس دانشآموزانی با مشکلات خاص هم به چشم میخورند که نوع رابطه معلم و همکلاسیها با این دانشآموزان میتواند بسیار مؤثر باشد. به بیان دیگر دانشآموزانی که روابط نامناسب و درگیری با معلمان خود دارند دچار مشکلاتی مانند ترک تحصیل، افت تحصیلی، مردودی، عدم پذیرش از سوی همسالان و افزایش رفتارهای نامناسب میشوند. نقش اجتماعی مثبت معلم و آنچه در جامعه ایفا می کند بر ایجاد روابط مثبت معلم و شاگرد نقش بسزایی دارد و شایسته است تا معلمان جایگاه و منزلت بالایی در بین افراد جامعه داشته باشند. زمانی که دانشآموزان به طور فعال به یادگیری میپردازند نیاز کمتری به تقویت-کنندهای بیرونی احساس میکنند و فعال بودن در یادگیری به خودی خود پاداش آفرین است و موجب افزایش انگیزه درونی میشود. کنشهای غالب معلمان در تعامل با دانشآموزان در دو محور روانشناسانه و اخلاقی دستهبندی شده است. عمدهترین کنش روانشناسانه معلمان و دانشآموزان در محورهایی نظم و سکوت، بازخوردهای کلامی، غیرکلامی، اصلاحی و سعی بیحاصل معلم در رفع مشکلات رفتاری دانش-آموزان متمرکز است. البته زمان اختصاص داده شده به هر کدام از این محورها برای هر یک از کلاسهای مورد مطالعه متفاوت است. ارائه بازخوردهای کلامی و غیرکلامی به دانش آموزان، رایجترین مکالمه بعد از گفتمان نظم و سکوت به حساب میآید. بازخوردها به منظور اصلاح، تشویق و تأیید پاسخها ارائه میشوند و کارت امتیاز، نمره و علامت مثبت نیز در کلیه کلاسها به دانش آموزان داده میشود.

تربیت فرهنگی و اجتماعی فراگیران:

انتخاب معلمان متعهد و دلسوز و علاقه مند به شغل معلمی و مهم تر از همه سرمایه گذاری کلان در امر تربیت کودکان ، نوجوانان و جوانان ؛ به صورت زیر بنایی، جامعه ای سالم و پرتحرک و مقید به ارزشهای انسانی و اسلامی را نوید می دهد. پس موفقیت معلمان در تربیت ، علاوه براینکه نیازمند خودسازی درونی است به وجود نهادهای تربیت معلم قوی در یک نظام تعلیم و تربیت نیز ممتکی است. در نظام تعلیم و تربیت امروزی، معمولاً تقسیم کار است و در مدارس، متولی آموزش غیراز متولی تربیت است. به لحاظ اداری، معلمان تنها وظیفه تعلیم را به عهده دارند و مربیان و نهاد تربیتی مدرسه وظیفه تربیت را پس می توان نتیجه گرفت که معلمان نقشی پر رنگ والگویی در زمینه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و از همه بیشتر در زمینه اجتماعی کردن دانش آموزان در زندگی آنان نقش دارند. و باید زمینه های مناسب را برای معلمان و دانش آموزان فراهم کرد تا بتوانند از نظر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی رشد کرده و نیازهای خود و جامعه خود را برآورده سازند. نقش فرهنگی معلمان در دانش آموزان ، تأکید به رعایت ارزش ها، عقاید، آداب و رسوم و هنجارهاست؛ از نظر اجتماعی توانا کردن دانش آموز برای تصمیم گیری ها در زندگی روزمره و ساختن آینده ای روشن وتأثیرگذاری بر آینده خود و جامعه و مشارکت جمعی مؤثر در حیات اجتماعی ، رعایت قانون، مسئولیت پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی، پاسداشت ارزش های اجتماعی ؛ و از نظر اقتصادی تدبیر امر معاش و زندگی اقتصادی و درک و فهم مسائل اقتصادی خود و جامعه و رعایت الگوهای ملی تولید، توزیع و مصرف منابع، کالاها و خدمات . همچنین باید برای معلمان نیز آموزش های ضمن خدمت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی گذاشته شود تا علاوه بر آشنایی آنها در این زمینه و همچنین مسائل روز جامعه، بهتر بتوانند دانش آموزان را از نظر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی پرورش دهند. و در آخر آینده ملت ها به دست دانش آموزان آن ملت است پس باید برای آینده ای روشن تدابیر خاصی اندیشه کرد (بازدار و دیگران، ۱۳۹۴). معلمان زمانی تعهد خود را نشان می دهند که عملکرد فوق العاده ای در سطح توانایی های بالقوه و بالفعلشان نشان دهند و این امر نیازمند آنست تا آموزش های لازم را فراگیرند. یک معلم تنها نباید فقط به مطالب تدریس خود اکتفا کند بلکه باید در شکل ها، انجمن ها و فعالیت های مختلف حضور پیدا کند و با کسب تجارب مثبت و سازنده تربیت فرهنگی و اجتماعی مثمر ثمری را از خود برجای بگذارند. برای تاثیرگذاری اجتماعی و فرهنگی نیاز است تا خود معلم با افراد جامعه ارتباط اجتماعی خوبی داشته باشند. همواره که به فکر حل کردن مشکلات اجتماعی باشند، حس مسئولیت پذیری آنان نیز تقویت خواهد شد.

تسهیل/کنترل ارتباط دانش آموزان با یکدیگر:

در این مقوله، دانش آموز رفتار مداخله جویانه معلم در فرایندهای ارتباط میان دانش آموزان با یکدیگر را محل ارتباط مثبت با معلم می داند. همچنین تسهیل و تمایل او به برقراری ارتباط مثبت بین هم کلاسی ها را عاملی مثبت و مؤثر می انگارد. به عنوان مثال دانش آموز بیان می کند که: «معلم نمی گذارد خودم جواب همتی(همکلاسی) رو بدم، می گه بیا اینور، تو نمی خواهی دعوا کنی. دلم می خواهد خودم حلش کنم» (لاری و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۲). زمانی که بین دانش آموزان درگیری ایجاد میشود معلم با یک سری اعمال میتواند مانع از درگیری بین آنان شود، به طور مثال؛ با آنان به سردی برخورد کند یا اینکه اهمیتی به درگیری آنان ندهد و یا اینکه روی کلاس، یک داستان، خاطره و یا تجربه درس آموز تعریف کند تا به طور غیر مستقیم روی آنها اثرگذار باشد. در این مورد معلم تا میتواند باید از نصیحت کردن بپرهیزد.

ارتباط مثبت معلم با افراد جامعه:

روابط بازتاب خود ما هستند. آنچه که همیشه به سوی خود جذب می کنیم یا بازتاب همان ویژگی هایی است که داریم و یا بازتاب اعتقاداتی است که درباره ی روابط داریم. این مسئله درباره ی همه اعم از رئیس، همکار، کارمند، همسر، دوست، معشوق یا یک بچه، حقیقت دارد. چیزهایی که در این اشخاص دوست ندارید، کاری است که خود می کنید یا چیزی است که به آن اعتقاد دارید. اگر صفات و ویژگی هایی که دارند به طریقی مکمل زندگی شما نبود، نمی توانستید آنها را به سوی خود جذب کنید یا آنها را در زندگی تان داشته باشید (هی، ۱۹۲۶: ۱۲۹). بنابراین ما نتیجه میگیریم که تا خود معلم رابطه مثبتی با افراد جامعه نداشته باشد نمیتواند رابطه مثبتی نیز با دانش آموزان خود داشته باشد چراکه قرار است یک معلم علاوه بر دانش آموزان با اولیای آنها ارتباط داشته باشد. زمانی که یک معلم از پذیرش اجتماعی خوبی برخوردار باشد سعی بر آن دارد تا روز به روز پیشرفت نماید و خود را در تمام زمینه ها بالا بکشد و این امر زمانی میسر خواهد بود تا تخصص، بینش، تجربه و منش لازم را دارا باشد و این امر هنگامی تحقق پیدا میکند که به پژوهش و مکاشفه در امور متخلف بپردازد.

ارتباط مثبت معلم با دانش آموزان:

رابطه مثبت معلم با دانش آموزان و همچنین دانش آموزان با هم، بر رابطه عاطفی و اجتماعی کلاس، ایجاد انگیزه یادگیری، دلبستگی به مدرسه، همکاری در فعالیتهای کلاسی، تلاش بسیار در مواجهه با مشکلات (هیوز و چن، ۷۰۸۰)، کمک و حمایت دوستانه، درک رفتار میان-فردی، ایجاد مسئولیت و آزادی در کارهای دانش آموز (رانسلی، ۸۹۹۲؛ به نقل از فیشر و همکاران، ۷۰۰۲) می-تواند تأثیرگذار باشد. به بیانی دیگر، دانش آموزانی که با معلمان خود رابطه گرم و صمیمی دارند از اعتماد به نفس بالا، علاقه به معلم خود، انگیزه بیشتر برای یادگیری (آندرز، یاندر، زیوسکیوسکی و دیویس، ۷۰۰۱) نگرش مثبت نسبت به مدرسه و لذت بردن از پذیرش همسالان و همکلاسیهای خود برخوردار هستند (اقدسی و دیگران، ۱۳۹۸: ص ۱۸). همواره معلمان میتوانند به عنوان یک محرک و مدار انگیزه خود را در جامعه آموزشی و اجتماعی نشان دهند و زمانی که با دانش آموزان خود ارتباط مثبتی داشته باشند میتوانند محرک آنان در کسب علم و دانش و خلاقیت باشند. سخن مناسب، اخلاق و رفتار زیبا، بهره گیری از روش های خلاقانه که دانش آموزان را نیز از همان ابتدا یک معلم حساب می کند میتواند رابطه خوبی بین معلم و دانش آموز ایجاد کند. یک معلم نیز برای ایجاد رابطه مثبت بین خود و شاگردانش باید از تبعیض بپرهیزد و تمام دانش آموزان را به یک چشم ببیند.

رعایت آداب و رسوم اجتماعی:

معلم باید مراعات آداب و رسوم اجتماعی را بنماید، چراکه بسیاری از سعادت های اجتماعی مرهون ادب و مراعات آداب و رسوم اجتماعی است و در زندگی، رمزی است برای توفیقات. یک معلم تا خود مؤدب نباشد قادر نخواهد بود شاگردانی مؤدب تحویل جامعه نماید. روانشناسان اصطلاح کوچک های بزرگ را بعضاً به کار می برند و معتقدند گاهی اوقات چیزهایی به نظر انسان کوچک می آید ولی همین کوچک ها در کوبیدن و با مطرود ساختن بشر نقش بزرگی پیدا می کنند. در دین اسلام نیز در این زمینه دقت شده است. محدثین ما، در کتب روایی خود بخشی با عنوان آداب معاشرت دارند که در آن نحوه ی معاشرت با مردم را آورده اند. اولاً زبان نباید رکاکت داشته باشد یعنی تمسخر و نیش نباید بر زبان جاری باشد. ثانیاً زبان باید دارای تلطف باشد (مظاهری، ۱۳۸۸: ۱۴). مراعات آداب و رسوم اجتماعی از معلم یک معلم کارآمد و فرهیخته و دارای شأن و منزلت اجتماعی بالا می سازد. فرض کنید اگر یک معلم ارتباط اجتماعی خوبی نداشته باشد آن موقع نه تنها افراد جامعه بلکه خود دانش آموزان نیز از او حساب نخواهند برد و ارتباطات او دچار مشکل می شود.

نتیجه گیری:

همواره معلمان میتوانند به عنوان یک محرک و مدار انگیزه خود را در جامعه آموزشی و اجتماعی نشان دهند و زمانی که با دانش آموزان خود ارتباط مثبتی داشته باشند میتوانند محرک آنان در کسب علم و دانش و خلاقیت باشند. سخن مناسب، اخلاق و رفتار زیبا، بهره گیری از روش های خلاقانه که دانش آموزان را نیز از همان ابتدا یک معلم حساب می کند میتواند رابطه خوبی بین معلم و دانش آموز ایجاد کند. یک معلم نیز برای ایجاد رابطه مثبت بین خود و شاگردانش باید از تبعیض بپرهیزد و تمام دانش آموزان را به یک چشم ببیند. بنابراین ما نتیجه میگیریم که تا خود معلم رابطه مثبتی با افراد جامعه نداشته باشد نمیتواند رابطه مثبتی نیز با دانش آموزان خود داشته باشد چراکه قرار است یک معلم علاوه بر دانش آموزان با اولیای آنها ارتباط داشته باشد. زمانی که یک معلم از پذیرش اجتماعی خوبی برخوردار باشد سعی بر آن دارد تا روز به روز پیشرفت نماید و خود را در تمام زمینه ها بالا بکشد و این امر زمانی میسر خواهد بود تا تخصص، بینش، تجربه و منش لازم را دارا باشد و این امر هنگامی تحقق پیدا میکند که به پژوهش و مکاشفه در امور متخلف بپردازد.

منابع:

- بازدار، مرتضی. شیخی، کیوان و رضائی ارده جانی، مصطفی (۱۳۹۴). استناد در آثار علمی: نقش معلمان در تربیت فرهنگی و اجتماعی دانش آموزان. دومین کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، استانبول، ترکیه: ۲۰۱۶.
- لاری، نرجس. حجازی، الهه. جوکار، بهرام و اژهای، جواد (۱۳۹۹). استناد در آثار علمی: مجله روانشناسی. تحلیل پدیدار شناسی ادراک دانش آموزان از ویژگی ها و کنش های مؤثر معلم در رابطه معلم _ دانش آموز، سال بیست و چهارم: شماره ۹۳، ص ۲۲-۳.
- هی، لوئیز ال (۱۹۲۶). شفای زندگی. ترجمه مریم کاظمی. تهران: سپهر ادب، ۱۳۹۹.
- مظاهری، حسین (۱۳۸۸). ویژگی های معلم خوب. قم: ناشر اخلاق.
- اقدسی، سمانه و کیامنش، علیرضا، مهدوی زاده، منصور و صفرخانی، مریم (۱۳۹۸). استناد در آثار علمی: تعامل معلم- دانش آموز در کلاس درس مدارس موفق و ناموفق: مطالعه موردی از مدارس ابتدایی شرکت کننده در آزمون پرلز و تیمز ۲۰۰۶، شماره ۱۱۱، ص ۳۳-۱.